

SZEMLE

„VILÁG VILÁGA, VIRÁGNAK VIRÁGA . . .”

(ÓMAGYAR MÁRIA-SIRALOM)

Első fennmaradt verses nyelvi és irodalmi emlékünks — s ez a többes szám átfogja most az egész finnugor nyelvcsaládot — megszokhatatlan szépsége csaknem hét évtizede foglalkoztatja a nyelv-, irodalom- és zenetörténet kutatóit. Sőt: az Ómagyar Mária-siralom 1922-ben nem felbukkant, hanem inkább előkerült. Tordai Ányos, még inkább Varga Damján s mások kutatásai a periódusos rendszer történetére emlékeztető előrelátással tétélezték fel ilyen magyar nyelvű szöveg meglétét.

Gragger és Jakubovich 1923-ban, a Magyar Nyelv XIX. évfolyamában megjelent ismertető tanulmánya három fő csoportra osztható kérdéseket és vitákat indított el. Az *olvasatok és az értelmezés* variánsait, az egyes változatok mellett, ill. ellen szóló érveket legutóbb Benkő Loránd rendszerezte és foglalta össze. A *latin szöveg(ek) és a magyar vers* viszonyának tisztázása követeli meg a legösszetettebb és a leginkább szerteágazó kutatómunkát; nem véletlen, hogy éppen ez a kérdéscsoport — amely az Ómagyar Mária-siralommal kapcsolatos nézeteknek és feltételezéseknek mintegy szintézise is — a leginkább nyitott. A *vers ritmusának és zeneiségének elemei* ma is Horváth János, Szabolcsi Bence és Vargyas Lajos érveinek koordinátaiban állnak előttünk. (A Deller Consort magyarországi, a Zeneakadémián 1978-ban megtartott koncertjén bemutatta az Ómagyar Mária-siralom egyik lehetséges énekelt változatát: ekkor igazán érvényesülhetett a szöveg természetes, képletekből kibújó, hajlékony zeneisége.)

A magyar szövegemlékek vizsgálatának komplex szemléleti igénye két irányban érvényesülhet: egyrészt leírhatja az adott korszak — tehát a Halotti Beszéd és Könyörgés, a Königsbergi Töredék és Szalagjai, az Ómagyar Mária-siralom és a Gyulafehérvári Sorok alapján körülbelül az Árpád-kori utolsó harmadának — nyelvi állapotát, másrészt kiemelhet ebből a — Benkő Loránd gondolatmenetét követve és elfogadva: viszonylagos — szinkroniából egy szöveget, s azt mint e nyelvi állapot megjelenítőjét feleltetheti meg a korszak egyéb elemzési szempontjaival. Ez utóbbi esetben a szövegemlék úgy

áll előttünk, mint egy mozaikkép, amely maga is egy nagyobb kép része; s ezt is úgy kell tekintetnünk, mint az apró részletek összeillesztésének egyik lehetőségét. Vízkelety András könyve is ezzel a mozaikhasonlattal ér véget, további töprengésre, a felvetett lehetséges megoldások újra átgondolására ösztönözve az olvasót.

A kötet a hasonmásként mellékelt, a kódex 134. levelének hátoldalán található Mária-siralom betűhív átírásával kezdődik. Az átírás ultraibolya fényben készült kép alapján történt; ez az eljárás elsősorban a központozásjelek rendszerének megfejtéséhez szolgáltatott új adatokat, ezért az eddigi átírásoktól a kötet élén álló változat épp néhány interpunkciós jel esetében különbözik.

Ezután az Ómagyar Mária-siralmat megőrző kódex leírása és története következik; a történet 1910-ben kezdődik, amikor Jacques Rosenthal müncheni antikvárius egy olaszországi árverésen hozzájutott a kódexhez, s 1982. május 22-ig, a kódex Budapestre érkezéséig tart.

Öt fejezet elemzi a latin nyelvű szekvencia (*Planctus ante nescia . . .*) és a magyar vers viszonyát, valamint a magyar szöveg értelmezési lehetőségeit s az ezekkel kapcsolatos kutatások eredményeit. Az első magyar vers latin mintái című fejezet meggyőzően igazolja, hogy a latin szövegeknek „csak részben fixált, nagyfokú gazdaságával, variáltságával kell számolnunk”. Amikor tehát a következőkben a kódex 199. levelének előoldalán — a magyar versnél mintegy hatvan oldallal hátrébb — található latin szekvenciának az 1970-es kritikai kiadás alapján készült, Vekardi József által lefordított szövegét olvassuk, akkor e szövegben nem az Ómagyar Mária-siralom kizárólagos forrását, hanem egyik lehetséges ihletőjét kell látnunk.

A szekvencia szó magyarázata vezet el a műfaj kialakulásának ismertetéséig. Mivel a szekvenciák szövegei a XII. században már egyre kevésbé őrizték meg a dallammal való állandó kapcsolatukat, azért az Ómagyar Mária-siralomról sem dönthető el egyértelműen, hogy énekelték-e vagy sem. Ez a kérdés valamint az, hogy vajon a fordító-átdolgozó éneklésre szánta-e a magyar verset (A *Planctus* szerzője és műfaja című fejezet épp ezzel a kérdéssel zárul) több irányba nyit utat. Mezey László pl. innen is eljuthatott — vagy akár innen is eljuthatott volna — addig a következtetésig, hogy az Ómagyar Mária-siralom a „XIII. századi . . . religiositas beginnerum . . . irodalmi termésének emlékjele volt”.

A vers értelmezése című fejezet végén, a komplex elemzés összegzéséként található az Ómagyar Mária-siralom mai magyar nyelvű változata. Ennek a fejezetnek az alapos átgondolásához van leginkább szükség az olvasó nyelvtörténeti előismereteire: a gondolatmeneteket lelkiismeretesen csak — a kötetben hivatkozásként említett — szakirodalomra jól emlékezve követhetjük.

A következő öt fejezet azt vizsgálja, hogy vajon maga a kódex milyen információkat nyújt az Ómagyar Mária-siralomról; a „vendég-szöveg” s az őt megőrző kódex viszonya új és új megközelítésben áll előttünk: részlet és egész kaleidoszkópként tűnik elő és változik egymássá anélkül, hogy az elemzés tárgyilagosságának szoros logikája megbicsaklana. A kodikológiai, filológiai, nyelv- és művelődéstörténeti kutatások eredményei, ellenérvei és kérdései lebilincselően egészítik ki egymást.

Az utolsó fejezet (Összerakunk egy képet) a további kutatói feladatok kijelölésével zárul: addig kell a már meglévőkhöz mindig új és új adatokat gyűjtögetni, míg a lehetséges értelmezések valamelyike „a valószínűség lehető legnagyobb fokát el nem érte”.

Ez, a kötet egészében jelen levő szemléletmód, az elemzések logikus aránya, valamint az olvasóval szemben — sőt, az olvasó iránt — megnyilvánuló igényesség is okai annak, hogy lehetetlennek tűnik ezt a — számos fényképpel, ábrával és bibliográfiával teljessé tett — könyvet csak egyszer elolvasni. (Európa, 1986.)

BALLÉR PIROSKA

STAUD GÉZA: A MAGYARORSZÁGI JEZSUITA ISKOLAI SZÍNJÁTÉKOK FORRÁSAI II. 1561–1773.

Fontes ludorum sceniorum in scholis S. J. Hungariae. Pars secunda. (A magyarországi iskolai színjátékok forrásai és irodalma. II. kötet.)

Szomorúan és örömmel veszi kézbe az olvasó a művelődéstörténetünk szempontjából oly jelentős mű második kötetét. Szomorúan, mert azóta már el kellett búcsúznunk a kitűnő szerzőtől. Örömmel mert biztató jelnek tűnik, hogy a második kötet viszonyaink között hamar, két év múlva követte az elsőt. S mindezentúl reménykedve is abban, hogy a szerző halála kötelezővé fogja tenni a folytatást, még akkor is, ha a kézirat esetleges sajtó alá rendezése további munkálatakat igényel.

Folyóiratunk korábbi számában (1985. 3. sz.) az első kötetet részletesen méltattuk s jeleztük, hogy az összegyűjtött anyag nem csupán színháztörténeti, hanem általános művelődéstörténeti szempontból is milyen jelentőséggel bír, s mennyire nélkülözhetetlen a további kutatás számára. S elismeréssel szóltunk arról a szinte százszázalékos teljes forrásbázisról, amely a mű alapját alkotta. Ezt most csak ismételni tudjuk. Az ott mondottakat csupán egy